

יואל (מ)

א ב ג ד

יואל פרק-א

א דָּבַר יְהוָה אֶשְׂרָה הִנֵּה אֵל יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל:

כ"י אֵל יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל. בֶּן שְׁמוּאֵל הַנְּבִיא שְׁפִיתָה לְאֵל בְּתַפִּילָתוֹ, יֵשׁ
אוֹמְרִים שֶׁנְּבוֹאָה זוֹ נֹאמְרָה בְּאוֹתָן שֶׁבַע שָׁנִים שְׁאֵמַר אֱלִישַׁע (מַלְכִי צ ח)
כִּי קָרָא ה' לְרַעַב וְגו' וּבִימֵי יְהוֹרָם בֶּן אַחֲזָב הָיוּ וּבְהִלְכוֹת גְּדוּלוֹ נִמְלָא
יוֹאֵל וְנַחֲוֹס וְחִזְקוּק הָיוּ בִּימֵי מַנְשֶׁה : (כ"י)

מצודת דוד דָּבַר ה'. ר"ל זהו דבר ה' וגו'. **פתואל**. ארז"ל זה שמואל הנביא
שפיתה לאל בתפילתו : (מצודת דוד)

ב שָׁמְעוּ זֵאת הַזְּקֵנִים וְהֶאֱזִינוּ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַהִיטָה זֵאת בֵּימֵיכֶם וְאִם
בֵּימֵי

כ"י הַהִיטָה זֵאת. הַאֲמֹרָה לְמַטָּה : (כ"י)

מצודת דוד שָׁמְעוּ זֵאת. מֵה שְׁאֵנֵי שׁוֹאֵל מִמְכֶם : הַהִיטָה. בְּהִיא הַשְּׁאֵלָה
כָּאֵלּוּ יִשְׁאָלוּם הָאֵם הִיטָה זֵאת וְגו' וְהוּא הַאֲמֹר בְּעִנְיָן יֵתֵר הַגּוֹס וְגו' :
(מצודת דוד)

מצודת ציון והאזינו. הטו אוזן לשמוע : (מצודת ציון)

ג עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר :

מצודת דוד עליה. בעבור הגזרה זאת לרוב התמהון שבה ספרו לבניכם :
לדור אחר. לבני הדור שיעמדו אחריהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון עליה. בעבורה : (מצודת ציון)

ד יתר הגזם אכל הארפה ויתר הארפה אכל היקל ויתר היקל אכל החסיל :

רס"י יתר הגזם וגו'. גזם ארצה ילק חסיל מיני גוזאי הם ונתנבא עליהם
סיבאו וזאו בכותן הימים וכלו כל פרי העץ וירק הסדה : (רס"י)

מצודת דוד יתר הגזם. וזהו הגזרה שהנה מה שהותיר הגזם ולא אכל בא
הארבה ואכלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יתר. מלי נותר : הגזם. הארבה הילק החסיל. כולם שמות מיני
חגבים : (מצודת ציון)

ה הקיצו שכורים ובכו והיללו פל שתי יין על עסיס כי נכרת מפיקם :

רס"י עסיס. יין הטוב : (רס"י)

מצודת דוד הקיצו שכורים. אתם הרגילין ביין התעוררו מן השינה ובכו :
על עסיס. בעבור העסיס אשר נכרת מפיקם כי הארבה אכל הגפנים
ומעתה לא תמצאו היין : (מצודת דוד)

מצודת ציון הקיצו. ענין הערה מן השינה : והיללו. מלי יללה : עסיס. כן
נקרא היין והן וכעסיס דמם ישכרון (ישעיה מט) : (מצודת ציון)

ו כי גוי עלה על ארצי עצום ואין מספר שניו שני אריה ומתלעות לביא
לו :

רס"י גוי עלה על ארצי. הגוזאי הזה כינהו לכזא גוי : ומתלעות. הן

הַשִּׁינִים הַגִּסִּין שְׁלוֹעַם זֶהוּ : (רַס"י)

מצודת דוד **כי גוי.** על הארבה יאמר בלשון שאלה וכן שפנים עם לא עצום (משלי ל) : **שניו שני אריה.** אמר דרך גוזמא והפלגה והוא ענין מליצה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עצום.** חזק בכח : **ומתלעות.** הם השיניים הגסות כמו מתלעות עול (איוב כט) : (מצודת ציון)

[ז] שֵׁם גִּפְנֵי לְשֹׁמֵה וּתְאֵנָתִי לְקִצְצָה חֲשָׁף חֲשָׁפָה וְהִשְׁלִיךְ הַלְבִּינוּ שְׂרִיגֶיהָ :

רַס"י **להקפה.** למפח נפש : **חשף השפה והשליך.** קלוף קליפות העץ והשליכו עד הלבינו זמורות הגפן : (רַס"י)

מצודת דוד **שם גפני.** אכל הגפנים ועשאו שממה והתאנים שם למארה וקללה : **חשף חשפה.** קלף קליפתה ונעשו הענפים לבנים כדרך אילן הנקלף : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לקצפה.** מלי קצף ור"ל למארה : **חשף חשפה.** קלף קליפתו והוא מלי מחשף הלבן (בראשית ל) שהוא ענין גלוי כי בהקלף קליפות העץ נעשה מגולה : **הלבינו.** מלי לבן : **שריגיה.** ענביה כמו ובגפן גי שריגים (שם מ) : (מצודת ציון)

[ח] אֶלֵי כְּבִתּוּלָה חֲגֵרַת שֶׁק עַל בְּעַל נְעוּרֶיהָ :

רַס"י **אלוי.** קינה מתרגמינן **אלויא** : (רַס"י)

מצודת דוד **אלי.** עשי קינה כמו בתולה הנשאת לאיש ומת שחוגרת שק ומקוננת על הבעל הנשאת לו בנעוריה כי האהבה קשורה ביותר עם הבעל שנשאה בימי נעוריה כשהיתה עדיין בתולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אלי.** ענין קינה כי שא קינה (יחזקי' יט) **תיי אליא** : (מצודת ציון)

[ט] הַחֲרַת מִנְחָה וְנִסְךְ מִבֵּית יְהוָה אָבְלוּ הַפְּתָנִים מִשְׁרָתִי יְהוָה :

רַס"י **הכרת.** כמו נכרת ה"א הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו"ן כמו וחית הסדה השלמ' לך (איו' ה) : (רַס"י)

מצודת דוד הכרת וגו'. כי לא מצאו סולת למנחות ויין לנסכים כי הארבה
אכל הכל : **אבלו הכהנים**. על כי אין מביא מנחה ונסכים : (מצודת דוד)

[י] שֵׁד שְׂדָה אָבְלָה אֲדָמָה כִּי שֵׁד דָּגַן הוֹבִישׁ תִּירוֹשׁ אֲמָלַל יִצְהָר :

מצודת דוד **שדד שדה**. נעשק השדה כי הארבה עשק תבואתה : **הוביש**.
נתייבש היין ר"ל לא ימצא עוד יין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שדד**. ענין עושק : **אבלה**. ענין השחתה כמו אבל תירוש (ישעי
כד) : **הוביש**. מל' יבשות : **תירוש**. יין : **אמלל**. ענין כריתה כמו כי אמלל
אני (תהלים ו) : **יצהר**. שמן : (מצודת ציון)

[יא] הִבִּישׁוּ אֶפְרַיִם הִילִילוּ כְּרַמִּים עַל חֲטָה וְעַל שְׁעָרָה כִּי אָבַד קְצִיר שְׂדָה :

רפ"י הוֹבִישׁוּ. הַכְּלָמוּ : אֲכָרִים. מִנְהִיגֵי הַמַּחְרִיקָה : עַל חֲטָה וְעַל שְׁעוֹרָה.
מוֹסֵב עַל אֲכָרִים, וְעַל הַכּוֹרְמִי' אֲמַר : (רפ"י)

מצודת דוד **הובישו אכרים**. על כי עבודתם בשדה היה לריק : **כורמים**.
עושי עבודת הכרמים : **על חטה וגו'**. על העדר חטה ושעורה מוסב על
הובישו אכרים : **כי אבד**. ר"ל אין מה לקצור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הובישו**. מל' בושה : **אכרים**. כן יקראו עובדי אדמה כמו
וקראו אכר אל אבל (עמוס ה) : (מצודת ציון)

[יב] הִגְפֹן הוֹבִישָׁה וְהִתְאַנָּה אֲמָלָה רִמּוֹן גַּם תָּמַר וְתַפּוּחַ כָּל עֵצֵי הַשְּׂדָה
יִבְשׁוּ כִּי הִבִּישׁ שָׁשׁוֹן מִן בְּנֵי אָדָם : (ס)

רפ"י הַגֶּפֶן הוֹבִישָׁה וְהִתְאַנָּה אֲוֹמְלָלָה. נִכְרַתָּה פֶסֶק פְּרִיָּה : הוֹבִישָׁה. כִּמוֹ
יִבֵּשׁ :

מצודת דוד **הובישה**. ר"ל לא ימצא עוד : **יבשו**. ר"ל אין בהם פרי : **כי**
הוביש ששון. ר"ל כל זה היה בהשגחה כי בגמול פסק ה' שמחה מבני
אדם ולכן חסרו כל אלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הובישה**. מל' יבשות : **אמללה**. נכרתה : **הוביש**. מל' יבשות
ר"ל נפסק : (מצודת ציון)

[יג] חָגְרוּ וְסָפְדוּ הַפְּהָנִים הַלִּילֹו מְשָׁרְתֵי מִזְבַּח בָּאוּ לִינוּ בְּשָׂקִים מְשָׁרְתֵי אֱלֹהֵי כִי נִמְנַע מִבַּיִת אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה וְנִסְדָּד :

מצודת דוד חגרו. ר"ל חגרו שקים וקצר בדבר המובן : **כי נמנע**. על כי הארבה אכל הכל : (מצודת דוד)

[יד] קִדְשׁוּ צוֹם קָרְאוּ עֲצָרָה אֲסַפּוּ זְקֵנִים כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזָעְקוּ אֶל יְהוָה :

רס"י קדשו צום. הזמינו צום : **עצרה**. חסיפה : (רס"י)

מצודת דוד **קדשו צום**. הזמינו צום ר"ל הכריזו ברבים להתענות ביום קבוע : **קראו עצרה**. הכריזו להתאסף בבית ה' : **כל יושבי הארץ**. ר"ל של כל יושבי הארץ : **בית ה'**. אל בית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קדשו**. ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה (לקמן ד) : **צום**. תענית : **עצרה**. ואסיפה וכן עצרת בוגדים (ירמ"י ט) : (מצודת ציון)

[טו] אָהָה לַיּוֹם כִּי קָרֹב יוֹם יְהוָה וְכָשֵׁד מְשַׁדֵּי יָבוֹא :

רס"י אהה. לשון גניחת יללה : **וכשוד**. וכביזת שודדים : **יבוא**. מאל המקום : (רס"י)

מצודת דוד **אהה ליום**. אוי על היום ההוא כי קרוב הוא לבוא בו פורענות מה' : **כשוד**. כמו בזת שודדים יבוא מאל שדי ר"ל הארבה הבא בדבר ה' יעשוק כמו בני אדם שודדים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אהה**. ענין לשון צעקת יללה : (מצודת ציון)

[טז] הֲלוֹא נִגְדַּד עֵינֵינוּ אֶכֶל נִכְרַת מִבַּיִת אֱלֹהֵינוּ שְׂמֹחָה וְגִיל :

רס"י נגד עינינו. אנו רואים : (רס"י)

מצודת דוד **הלא נגד עינינו**. רואים אנו שהארבה מכלה הכל : **מבית אלהינו**. מלת נכרת מוסב למעלה ולמטה לומר נכרת ונפסק מבית ה'

שמחה וגיל ועל שמחת השיר יאמר כי הואיל ואין יין לנסך על מה יאמרו
הלויים בשיר : (מצודת דוד)

[יז] עָבְשׁוּ פְּרֻדּוֹת תַּחַת מְגִרְפְּתֵיהֶם נִשְׁמוּ אֶצְרוֹת נְהָרְסוּ מִמְּגִרּוֹת כִּי הִבִּישׁ
דָּגָן :

רש"י עבשו. העלו חלודה ועיפוש בלע"ז מוי"שיר : פרודות. תרגם יונתן
גרבי חמרא : מגרפותיהם. תרגום יונתן מגופתהון מגופת כיסוי החביות :
נשמו אולרות. כל יין וכל שמן : ממגורות. מגורות של חטין : (רש"י)

מצודת דוד עבשו פרודות. כלי היין נתעפשו תחת מגופותיהן כי מחסרון
היין לא נשתמשו בהם ולא פתחו המגופו' להכניס האויר ולכן נתעפשו :
נשמו אוצרות. המקומות שאוצרי' שם התבואה נעשו שוממין : נהרסו
ממגורות. מקצת מן המגורות נהרסו כי נתייבש הדגן ונפסק ומה להם אל
המגורות : (מצודת דוד)

מצודת ציון עבשו. כמו עפשו בפ"א ולשון עפוש ידוע בדרז"ל ובא הבי"ת
במקום הפ"א וכן בזר עמים (תהלים סח) : פרודות. ת"י גרבי דחמרא :
מגרפותיהם. ת"י מגופתהון ושם מגופה ידוע בדרז"ל שהוא כסוי החביות
: נהרסו. מלשון הריסה ונתיצה : ממגורות. כן יקראו אוצרות התבואה
וכן העוד הזרע במגורה (חגי ב') : הוביש. מלשון יבשות : (מצודת ציון)

[יח] מַה נֶאֱנַחָה בְּהֶמָּה נִבְכוּ עֲדָרֵי בָקָר כִּי אֵין מְרַעָה לָהֶם גַּם עֲדָרֵי הַצֹּאן
נֶאֱשָׁמוּ :

רש"י נבוכו. נתערבלו ונסגרו ותעו זיערים וזמדזרות : נאשמו. נתקלקלו
באשמתן :

מצודת דוד מה נאנחה. מה מאד תאנח הבהמה ועדרי הבקר המה נבוכים
ומבולבלים כי אין להם מרעה כי הארבה אכל גם המרעה : נאשמו. נעשו
שממה וחורבן :

מצודת ציון מה. המלה ההוא הונחה על ההפלגה וכן מה רב טובך (תהלים
ל"א) : נבכו. ענין בלבול וכן נבוכים הם בארץ (שמות י"ד) : (מצודת ציון)

[יט] אֶלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא כִּי אֵשׁ אֶכְלָה נְאוֹת מִדְּבַר וְלִקְחָה לְהִטָּה כָּל עֲצֵי
הַשָּׂדֶה :

רש"י נאות מדבר. לשון נוה : (רש"י)

מצודת דוד אליך ה' אקרא. מאמר הנביא להתפלל לה' להושיע לעמו : כי אש אכלה וגו'. כאלו אכלה האש אהלי הרועים שבמדבר כי הואיל ואין מרעה לצאן למה יאהל במדבר : ולהבה להטה. הארבה אכל עלי עצי השדה כאלו להטה להבת אש : (מצודת דוד)

מצודת ציון אכלה. שרפה : נאות. ענין מדור כמו נאות השלום (ירמיה כ"ה) : מדבר. מקום המרעה רחוק מהישוב יקרא גם הוא מדבר וכן מעט הצאן ההנה במדבר (ש"א י"ז) : ולהבה. שלהבת : להטה. ענין שרפה כמו אש לוהט (תהלים ק"ד) : (מצודת ציון)

[כ] גם בהמות שָׁדָה תַעְרוֹג אֶלֶיךָ כִּי יִבְשׁוּ אַפְיָקֵי מַיִם וְאֵשׁ אֶכְלָה נְאוֹת הַמִּדְבָּר : (ס)

רש"י תערוג. תלעק כאשך פתר דונש ערג לאילים נהם לשחלים וגעה לעגלים ונהל לסוסים איפאוף לעופות ונצה לכלבים : (רש"י)

מצודת דוד בהמות שדה. ר"ל חית השדה שאינם ניזונים מן המרעה כי יטרפו טרף עכ"ז גם הם יצעקו על כי נתייבשו אפיקי מים כי היה אז גם עצירת הגשמים ופסקו הנהרות למשוך מימיהם : ואש אכלה וגו'. ר"ל לא נמצא במדבר אהלי הרועים על כן אין מרעה ולא ימצאו אח"כ לטרוף טרף כי לא יבואו שמה הצאן : (מצודת דוד)

מצודת ציון בהמות שדי. ועל החיות יאמר וכן וכן בהמות (דברים ל"ב) ות"א חיות ברא. תערוג. הוא ענין צעקה כמו כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מ"ב) : אפיקי מים. כן יקראו המקומות שהמים נגרים שם בחוזק ושוטפים : (מצודת ציון)

יואל פרק-ב

[א] תקעו שופר בציון והריעו בהר קדשי ירגזו כל ישבי הארץ כי בא יום ההוא : קרוב

רס"י תקעו שופר. להשמיעם שיסובו בתקוזה צטרס תבואתס הרעה הזאת : יום ה'. מה שאמרנו למעלה : (רס"י)

מצודת דוד תקעו שופר. להזהיר את העם על התשובה : בהר קדשי. זה ציון וכפל הדבר במ"ש : ירגזו. מחרדת קול שופר יחרדו. יום ה'. הפורענות מה' : כי בא. כאלו כבר בא : (מצודת דוד)

מצודת ציון והריעו. מלשון תרועה : ירגזו. ענין תנועת חרדה כמו רגשו ואל תחטאו (שם ד) : (מצודת ציון)

ב יום חשך ואפלה יום ענן וערפל פשחר פֶרֶשׁ על הָהָרִים עִם רַב וְעָצוּם כְּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד שְׁנֵי דוֹר וְדוֹר :

רס"י כשחר פרוש על ההרים. הארצה והגזם נפרקים על ההרים כשחר הנפרק בכל העולם : כמוהו לא נהיה מן העולם. לבוא כל המינים הללו זה אחר זה אבל מין ארצה לבדו לא היה כמו אותו של מכרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן (סמות י) : (רס"י)

מצודת דוד כשחר. כמו אור השחר הפרוש על ההרים כן יהיה הארבה מכסה את ההרים : עם רב ועצום. על הארבה יאמר בדרך שאלה : לא נהיה. כי בימי משה היה מין אחד וזהו מהרבה מינים : לא יוסיף. להיות כמוהו : עד שני דור ודור. עד שיכלו שני הדורות ר"ל עד עולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון וערפל. הוא עב הענן : כשחר. האור הבוקר : פרש. מלשון פרישה ושטיחה : (מצודת ציון)

ג לִפְנֵי אֲכָלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו תִּלְהַט לְהַבָּה כָּגֹן עֵדֶן הָאָרֶץ לִפְנֵי וְאַחֲרָיו מִדְּבַר שְׁמָמָה וְגַם פְּלִיטָה לֹא הִיְתָה לוֹ :

רס"י לפניו אכלה אש. משחיתים את הכל כאילו אש אוכלת לפנייהם ולהבה מלהטת אחריהם : כגון עדן. היתה הארץ לפני בואו ואחר שילך הניח את הארץ כמדבר שממה : (רס"י)

מצודת דוד לפניו וגו'. רצה לומר ההשחתה תהיה עצומה כ"כ כאלו האש אכלה יבול הארץ לפני בואו וכאלו הלהב שרפה היבול אחרי הלכו כי מדרך הנהוג כמעט א"א שיעשה הארבה לבד השחתה גדולה כ"כ כ"א

בצרוף השחתת אש לפניו ולאחריו : לפניו. לפני בואו היתה הארץ כגן עדן מלאה מיבול ואחרי הלכו נעשה מדבר שממה : וגם פליטה. לא השאיר שום פליטה כי את הכל אכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון תלהט. ענין שריפה : להבה. שלהבת : פליטה. ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב') : (מצודת ציון)

ד קמראה סוסים מראהו וכפרשים כן ירוצון :

רש"י כמראה סוסים מראהו. במרוצתו : (רש"י)

מצודת דוד כמראה סוסים. במרוצתו דומה הוא למראה סוסים : (מצודת דוד)

מצודת ציון וכפרשים. הם הרגילים לרכוב על סוסים : ירוצון. מלשון ריצה ורדיפת ההליכה : (מצודת ציון)

ה קקול מרפבות על ראשי הקרים ירקדון קקול להב אש אכלה קש פעם עצום ערוך מלחמה :

רש"י כקול להב. האוכלת קש משמעת קול : ערוך מלחמה. לפי שהוא לבק נקוד חטף סגול : (רש"י)

מצודת דוד על ראשי ההרים ירקדון. אשר מרקדין במרוצתם על ראשי ההרים שהקול נשמע למרחוק : אכלה קש. שאז משמעת הקול כן נשמע הרעשת קול הארבה : כעס עצום. הוא כעס חזק הערוך ומסודר למלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירקדון. מלשון רקוד וקפיצה : קש. תבן דק : ערוך. מסודר : (מצודת ציון)

ו מפניו יחילו עמים כל פנים קבצו פארור :

רש"י קבצו פארור. שחרות כקדירה כמה דאת אמר וצלו צפרור (מדבר יא) ואלף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת : (רש"י)

מצודת דוד יחילו עמים. כולם יחרדו מפניו ועל שהמשילם לעם הערוך

למלחמה אמר בו לשון הנופל בעם והוא מדרך גוזמא והפלגה כדרך המליצה : **כל פנים**. כל פני הבריות קבצו שחרות כקדרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון יחילו. מלשון חיל וחלחלה : **פארור**. כעין קדרה כמו ובשלו בפרור (במדבר יא) והאל"ף נוספת : (מצודת ציון)

[ז] פְּגִבּוּרִים יִרְצוּן פְּאֲנָשִׁי מְלַחְמָה יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בְּדַרְכָּיו יִלְכוּן וְלֹא יַעֲבֹטוּן אַרְחוֹתָם :

רש"י ולא יעבטונו. אין לו דמיון ופתרונו לפי עניינו לא יעקלון : (רש"י)

מצודת דוד ואיש. כל אחד ילך בדרכו המיוחד לו ולא ילכו באורח מעוקם ומותעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון יעבטונו. אין לו דמיון ופתרונו לפי ענין עקום ומעוקל : **אורחותם**. מלשון אורח ודרך : (מצודת ציון)

[ח] וְאִישׁ אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן גְּבַר בְּמִסְלָתוֹ יִלְכוּן וּבְעַד הַשְּׁלַח יַפְלוּ לֹא יִבְצְעוּ :

רש"י ובעד השלח. כמו בעד החלונים על פני כלי זיין יפלו ויחנו : ולא יבצעו. ולא יקבלון ממון ויונתן פתר בו לשון שליחות בצביל שליחות של הקב"ה מפילין עצמן ובלע כסף לא לקחו : (רש"י)

מצודת דוד לא ידחקונו. זה לזה כי כ"א ילך במסילתו המיוחד לו : **ובעד השלח יפלו**. ישכבו על החרבות לא יהיו נחתכים עליו לחתיכות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ידחקונו. מלשון דחק : **גבר**. איש יאמר בלשון שאלה על הארבה : **במסלתו**. מלשון ודרך : **ובעד**. ענינו כמו על וכן וכפר בעדו (ויקרא ט"ז) : **השלח**. כן יקרא החרב וכן ואיש שלחו בידו (דברי הימים ב' כ"ג) : **יפלו**. ישכנו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה) : **יבצעו**. ענין חתוך כי פתות אותה פתים (ויקרא ב') ת"א בצע יתיה בצועין : (מצודת ציון)

[ט] בְּעִיר יִשְׁקוּ בְּחוֹמָה יִרְצוּן בְּפִתִּים יַעֲלוּ בְּעַד הַחַלּוֹנִים יָבֹאוּ פִּגְנָב :

רש"י בעיר ישקו. לשון השמעת קול כמו כמסק גזים (ישעיה לג) דוב

סוקה (משלי כח) ממסקה חרול (כפניה ב) וי"ת לשון נסק מזדיינין : (כס"י)

מצודת דוד בעיר ישקו. בתוך העיר ישמיעו קול וירוצו על החומות ויעלו בבתים ויבואו בהם דרך החלונות כמו הגנב ולפי שהמשילו לעם אמר לשון הנופל באנשי מלחמה אבירי לבב הלוחמים בחזקה והיא ענין מליצה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישוקו. ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה ל"ג) : בעד. בדרך וכן בעד החלון (שופטים ה') : (מצודת ציון)

י לפניו רגזה ארץ רעשו שמים שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם :

כס"י רעשו שמים. כשזיל פורענו' הזאה על ישראל רוגזים ורועסים : אספו נגהם. הכניסו אורן : (כס"י)

מצודת דוד לפניו רגזה ארץ וגו'. ר"ל צער גדול יהיה בעולם בעת יבוא כאלו תרגז הארץ וירעשו השמים ושמש וירח נשחרו והכוכבי הכניסו זהרם ולא יאירו ע"פ תבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון רגזה. ענין תנועת החרדה : רעשו. ענין רעדה : קדרו. ענין שחרות כמו קודר שחותי (תהלים לה) : אספו. ענין הכנסה וכן ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : נגהם. ענין הארה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח) : (מצודת ציון)

יא ויהנה נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו פי עצום עשה דברו פי גדול יום יהנה ונורא מאד ומי יכילנו :

כס"י וה' נתן. עליהם קולו במחמך נביאיו לפני שלחו זהם את חילו זה : כי רב מאד מחנהו. אקר יסלח ככם אם לא תטיבון : (כס"י)

מצודת דוד נתן קולו. אל עמו השמיע קולו ע"י הנביאים לפני בוא חילו הוא הארבה : כי רב. ר"ל שאמר אשר מחנהו רב מאד : עושה דברו. המשחית בשליחות המקום ב"ה : יום ה'. יום הפורעניות הבא מה' : ומי יכילנו. מי יכול לסבול היום ההוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון נתן. ר"ל השמיע : חילו. מלשון חיל וצבאות עם : יכילנו. ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כ"ו) : (מצודת ציון)

[יב] וְגַם עֲתָה נָאִם יְהוָה שָׁבוּ עָדִי בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְצֹאֹם וּבְבִכְי וּבְמִסְפָּד :

מצודת דוד וגם עתה. אחר שנגזרה הגזרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עדי. אלי כמו האזינה עדי (במדבר כ"ג) : (מצודת ציון)

[יג] וְקָרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בְּגַדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֵל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֶרְךָ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנָחַם עַל הָרָעָה :

רס"י ואל בגדיכם. כי איני חס לקריעת בגדיכם ד"א קרעו לבבכם ואל תלכטרו לקרוע בגדיכם מחמת אצל : ונחם על הרעה. נהפך למחשבה אחרת (רס"י) :

מצודת דוד וקרעו לבבכם. ר"ל עשו הכנעה בלב ולא במעשה קריעת הבגדים לבד : ושובו. בהכנעה כזאת שובו אל ה' : כי חנון וגו'. וירחם עליכם : ונחם. מתחרט על הרעה שחשב לעשות : (מצודת דוד)

מצודת ציון וקרעו. ר"ל פתחו והסירו ערלת לבבכם להראות הכנעה : ונחם. ענין חרטה : (מצודת ציון)

[יד] מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנָחַם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וְנִסְדָּךְ לִיהוָה אֱלֹהֵיכֶם :

רס"י מי יודע. שיש בו עון יסוב וניחם : והשאיר. החסיל והגזם אחריו ברכה ע"י התקובה תבא ברכה בפירות : (רס"י)

מצודת דוד מי יודע. מי שיודע עון בעצמו ישוב ויתחרט : והשאיר. ר"ל אף כשיבוא הארבה הנה בלכתו ישאר אחריו ברכה ולא ישחית הכל : מנחה ונסדך. ר"ל יהיה ממה להביא מנחה ונסכים : (מצודת דוד)

[טו] תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קִדְשׁוֹ צוֹם קָרְאוּ עֲצָרָה :

מצודת דוד תקעו שופר. להזהיר על התשובה : קדשו צום. הזמינו יום צום : קראו עצרה. הכריזו להתאסף לבית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון קדשו. הזמינו : קראו. הכריזו : עצרה. ענין קבוץ ואסיפה :

[טז] אֶסְפוּ עִם קִדְשׁוֹ קֶהֱל קִבְצוּ זִקְנֵי אֶסְפוּ עוֹלָלִים וְיִנְקֵי שָׂדִים יֵצֵא חֲתָן מִחֲדָרוֹ וְכֻלָּה מִחֲפָתָהּ :

רש"י קבצו זקנים. ממשקלות שלח קבוצ אליו ל' רפי וקל : (רש"י)

מצודת דוד קדשו קהל. הזמינו את כל הקהל להתענות לפני ה' : **אספו עוללים**. שגם הם יתענו עמכם : **יצא חתן מחדרו**. להתקבץ עם כל העם ולא ישמח אז עם כלתו : **מחפתה**. הוא מקום הסתרת הכלה עם החתן והוא החדר שזכר : (מצודת דוד)

מצודת ציון קהל. אסיפת עם : **עוללים**. קטנים : **מחפתה**. מלי חפוי ומכוסה : (מצודת ציון)

[יז] בֵּין הָאוֹלָם וְלִמְזִבַּח יִבְכוּ הַפְּהָנִים מִשְׁרָתֵי יְהוָה וַיֹּאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל עַמּוֹ וְאַל תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֲרָפָה לְמִשְׁלַל בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בְּעַמִּים אֲיֵה אֱלֹהֵיהֶם :

רש"י לחרפה. לגדופין : למשל צם גויים. לשון משל ושנינה : (רש"י)

מצודת דוד לחרפה. כי בעבור הרעב בע"כ ילכו כל הארצות אל העכו"ם ויהיו לחרפה ביניהם וימשלו בם כדרך התושבים על הגרים : **איה אלהיהם**. ר"ל מדוע עזב עמו שיהיו חסירי לחם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חוסה. מלי חוס וחמלה : (מצודת ציון)

[יח] וַיִּקְנָא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיִּחַמַּל עַל עַמוֹ :

רש"י ויקנא ה' לארצו. לשון המקנא אתה לי (מדבר יא) נכנסה בלבו ארתה ונלח' במלחמת' ונתעסק בצרכיה ורבותינו פירשו לשון התראה התרה בגובאי על עסקי ארצו : (רש"י)

מצודת דוד ויקנא. ר"ל כאשר כן תעשו אז בעבור ארצו יתקנא המקום בהשפעת ארץ העכו"ם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויקנא. מלי קנאה : (מצודת ציון)

[יט] וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הַנִּנְי שְׁלַח לָכֶם אֶת הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׁבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא אֶתֶּן אֶתְכֶם עוֹד חֲרָפָה בְּגוֹיִם :

רס"י חרפה. גדוף שיקראו אתכם חסירי לחם : (רס"י)

מצודת דוד ויען. על שאלת בקשת עמו : **הנני שולח לכם.** ר"ל מעתה תהיה הברכה בתבואת השדה : **ושבעתם אותו.** ר"ל תשבעו ממנו : **חרפה בגוים.** ר"ל להיות גרים ביניהם מעקת רעבון ולסבול חרפתם : (מצודת דוד)

[כ] וְאֵת הַצְּפוֹנִי אֲרַחֵיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדְחִיתִיו אֶל אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת פְּנֵיו אֶל הַיָּם הַקְּדָמִי וְסָפוּ אֶל הַיָּם הָאֲחֵרוֹן וְעָלָה בְּאִשׁוֹ וְתַעַל צַחְנָתוֹ כִּי הַגְּדִיל לַעֲשׂוֹת :

רס"י ואת הצפוני ואת הכפוני. יס לפותרו על חיל הארצה ועליו נופל ל' הדחתיו אל ארץ ציה וקממה ד"א העם הבא מצפון מלכי אשור ורבותינו אומרים זה יצר הרע שפון בלבבו של אדם : **הקדמוני.** המזרחי ורבותינו שפירשו ביצר הרע דרשו שני הימים הללו במקדש ראשון ובמקדש שני וכן פירשוהו על אשך שם פניו במקדש ראשון ושני והחריבם ולפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשור ל"ל פניו (אל) הים הקדמוני מקצת חילו אשכח למזרח ומקצתו למערב : **צחנתו.** באשור יורה עליו שהוא לשון זוהם וטינוף : **כי הגדיל לעשות.** ראה שפוט ידו בגדולים : (רס"י)

מצודת דוד ואת הצפוני. הארבה הבא מפאת צפון ארחיק מעליכם ולא ישוב לבוא : **והדחתיו וגו'.** למות שמה : **את פניו.** התחלת קבוצת הארבה אדיחנו אל הים הקדמוני הוא ים המלח שהוא במזרחו של א"י : **וסופו.** סוף קבוצת הארבה ההולך באחרונה אדיחנו אל הים האחרון הוא ים המערבי : **ועלה באשו.** אחר המיתה יעלה ריחם הרע באפי העוברים : **ותעל צחנתו.** כפל הדבר במ"ש : **כי הגדיל לעשות.** כי הארבה הגדיל לעשות רעה מרובה בא"י ולכן ימות ולא ישוב עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון והדחתיו. מלי דחיה : **פניו.** ר"ל ראשו ותחלתו : **האחרון.** המערב קרוי אחר וכן עד הים האחרון (דברים לד) : **באשו.** ענין סרחון : **צחנתו.** עניינו כמו באשו ואין לו דמיון, ובפייט כל נדרי צחן הסר : (מצודת ציון)

[כא] אֵל תִּירָאֵי אֲדָמָה גִילֵי וְשִׂמְחֵי כִּי הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת:

[כ"י] אֵל תִּירָאֵי אֲדָמָה. אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׂכַּח בְּתַקְוָהּ : (כ"י)

מצודת דוד **אל תראי אדמה.** שלא ישוב הארבה שוב אלא גילי ושמחי כי מעתה הגדיל ה' לעשות טובה הרבה : (מצודת דוד)

[כב] אֵל תִּירָאוּ בַּהֲמוֹת שְׂדֵי כִּי דָשְׂאוּ נְאוֹת מְדַבֵּר כִּי עֵץ נֶשֶׂא פְרִיֹו תִּתְאַנֶּה וְגִפְנוֹ נִתְּנוּ חִילָם :

מצודת דוד **אל תראו בהמות שדי.** לדאוג על חסרון המרעה כי מעתה תגדל דשא במקום אהלי המדבר מושב הרועים : **כי עץ נשא פריו.** ר"ל כי אפי העץ יגדל פרי וכל שכן שתצמיח דשא כי יותר יש צורך מטר השמים אל האילנות **מלדשא הארץ :** (מצודת דוד)

מצודת ציון **דשאו.** מלשון דשא ועשב : **נאות.** מדור : **נשא.** טען וגדל : **חילם.** מלי חיל וכח, ור"ל פריים : (מצודת ציון)

[כג] וּבְגֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרָה לְצַדִּיקָה וַיּוֹרֵד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בְּרָאשׁוֹן :

[כ"י] **את המורה.** את נביאיכם המורים אתכם לשׂוב אלי כדי ללמד אתכם : **מורה ומלקוש.** כמו יורה ומלקוש (דברים יא) : **בראשון.** בניסן ואע"פ שהיורה היא רביעה ראשונה היורדת על הזרע והוא במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית שגדלה התבואה באחד עשר יום : (כ"י)

מצודת דוד **את המורה לצדקה.** את המטר יתן בצדקה ולא לפי הגמול : **בראשון.** ר"ל כמו בזמן הראשון קודם עצירת הגשמים שהיה כל אחד בזמנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המורה.** כן יקרא הגשם היורד אחר הזריעה כי מרוה ומשביע הארץ והזרעים וכן יורה ומלקוש (דברים י"א) : **לצדקה.** כמו בצדקה ובא הלמ"ד במקום הבי"ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט"ו) ומשפטו בכסא : **ומלקוש.** הוא מטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות : (מצודת ציון)

[כד] וּמְלֹאוּ הַגְּרָנוֹת בַּר וְהִשִּׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר :

רפ"י והשיקו. לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הכור שלפני הגת : (רפ"י)

מצודת דוד והשיקו. כשהיין והשמן יורדים אל היקב משמיעים הרעשת קול ור"ל שיתרבו היין והשמן : (מצודת דוד)

מצודת ציון הגרנות. מקום שאוצרים שם התבואה : בר. תבואה כמו לשבר בר (ראשית מ"ב) : והשיקו. ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה ל"ג) : היקבים. הם הבורות שהיין והשמן יורד בהם : (מצודת ציון)

[כה] וְשַׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאָרֶבָה הַיֶּלֶק וְהִחְסִיל וְהִגָּזַם חִילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שַׁלַּחְתִּי בָכֶם :

מצודת דוד ושלמתי לכם. מה שנחסר בשנים הקודמים ע"י הארבה אשלים אותה למלאות הכל כי תהיה הברכה מרובה : (מצודת דוד)

[כו] וְאֶכְלְתֶם אָכּוֹל וְשָׁבֹעַ וְהִלַּלְתֶם אֶת שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְּלִיא וְלֹא יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם :

מצודת דוד ואכלתם. אז תאכלו אכילה ושביעה ר"ל לא יחסר הלחם ותאכלו עד כדי שביעה לא כדרך שאוכלים בימי הרעב רק להחיות את הנפש : והללתם. אז תהללו את ה' אשר עשה עמכם דבר שיש להפליא בו כי תהיה הברכה בתכלית : ולא יבשו עמי לעולם. ר"ל עוד לא ילכו לגור בארצות העכו"ם מחסרון הלחם ולא יסבלו אח"כ חרפת העכו"ם ובשתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון והללתם. מלשון הלול ושבח : להפליא. מלשון פלא ותמהון : (מצודת ציון)

[כז] וַיִּדְעַתֶּם כִּי בְקִרְבִּי יִשְׂרָאֵל אָנִי וְאַנִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאִין עוֹד וְלֹא יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם :

מצודת דוד וידעתם. אז תראו אשר אני בקרב ישראל להשגיח בהם : ואין עוד. ר"ל אין עוד אלהים לעכב על ידי מלתת לכם ברכה מרובה כזאת : ולא יבשו וגו'. ולכן לא יבשו עד עולם כי מי יעמוד למולי להביאם לידי בושה : (מצודת דוד)

[א] וְהָיָה אַחֲרַי כֵּן אֲשַׁפּוּךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חֲלָמוֹת יַחְלִמוּן בַּחֲוִרֵיכֶם חֲזִינֹת יִרְאוּ :

רס"י והיה אחרי כן. לעתיד לבא : על כל בשר. על מי שנעשה לבו רך כבשר דוגמת ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל לו) : (רס"י)

מצודת דוד והיה אחרי כן. ר"ל אחרי ימים מרובים בזמן המשיח : אשפוך את רוחי. ר"ל רוח חכמה והכרת אלהות אשפוך על כל בשר כי אף העכו"ם יכירו אז וידעו שה' הוא האלהים : ונבאו בניכם ובנותיכם. לא כמו בימי הגולה שנעדרת הנבואה מישראל כי אז ינבאו בניכם ובנותיכם עם כי האבות לא נבאו : חלומות יחלמו. ר"ל חלום נבואי : חזיונות יראו. גם הוא ענין מראה נבואה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אשפוך. ר"ל אתן בשיעור מרובה כשופך דבר מה : כל בשר. ר"ל כל אדם כמו לכל בשר (שם סו) : חזיונות. מל' חזון ומראה נבואה : (מצודת ציון)

[ב] וְגַם עַל הָעֶבְדִּים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בְּיָמֵים הַהֵמָּה אֲשַׁפּוּךְ אֶת רוּחִי :

מצודת דוד אשפוך את רוחי. רוח חכמה לדעת את ה' : (מצודת דוד)

[ג] וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בְּשָׂמִים וּבְאָרֶץ דָּם וְאֵשׁ וְתִמְרוֹת עֵשֶׂן :

רס"י ותמרות עשן. זקיפות מעלה עשן בגובה : (רס"י)

מצודת דוד דם. ר"ל בארץ ישפך דם הרבה ויאמר זה על גוג ומגוג : ואש. מן השמים תרד עליו אש כמ"ש ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' אש וגפרית אמטיר עליו (יחזקאל ל"ח) : ותמרות עשן. עשן השריפה תעלה למעלה זקוף כאילן תמר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונתתי. כמו ואתן : מופתים. מל' מופת ואות : ותמרות. מל' אילן תמר : (מצודת ציון)

[ד] הַשֶּׁמֶשׁ יִקְפֹּד לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לְפָנָי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

רס"י יֵהַפֵּךְ לַחֹשֶׁךְ. לְבִיטָא אֵת הַמַּשְׁתַּחֲוִים לַחֲמָה : (רס"י)

מצודת דוד **יהפך לחשך.** ר"ל מגודל הצרה הבא עליהם יחשך להם מאור היום : **ודם.** יהפוך למראה דם כי אז לא תאיר כדרכה והוא ענין מליצה כי כשאדם בצרה העולם חשוך בעדו : **לפני בוא יום ה'.** כל זה יהיה לפני הגאולה וסמוך לה : **הגדול והנורא.** כי אז יראה גדולת ממשלתו ומעשיו הנוראים : (מצודת דוד)

[ה] וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמְלֹט כִּי בְּהָרַץ צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְּלִיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה וּבְשָׂרִידִים אֲשֶׁר יְהוָה קָרָא:

רס"י וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר יִקְרָא וְגו' : כַּאֲשֶׁר אָמַר. וְהֵיכָן אָמַר וּרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיכֶם (דברים כח) : **ובשרידים.** בצארת אשך יותיר : **אשך ה' קורא.** לשון קרואים לסעודה או לעבודת המלך לשון הזמנה : (רס"י)

מצודת דוד **כל אשר יקרא בשם ה' ימלט.** ר"ל הקוראים בשם ה' המה ימלטו מן הצרה הבאה על העכו"ם : **כי בהר ציון.** ר"ל כי הפליטה תהיה בהר ציון לבד כמו שהבטיח ה' וגם שם לא לכולם כי רק בהנשארים המבוררי' שבהם אשר כל א' מהם קורא אל ה' וצועק אליו ומשים בו בטחונו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פליטה.** ענין הצלה כמו ומפלט לי (ש"ב כב) : **ובשרידים.** ענין שארית כמו עם שרידי חרב (ירמיה לא) : (מצודת ציון)

פרק-ד יואל

[א] כִּי הִנֵּה בִּימַיִם הִהְמָה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר (אשוב) אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם :

מצודת דוד אשר אשיב. שאשיב לארצם את בני השבי מיהודה וירושלים ולא זכר שאר השבטים לפי שכל נבואתו היתה רק על יהודה וירושלים לכן לא זכר מהם אבל האמת שגם בני עשרת השבטים ישבו גם המה : (מצודת דוד)

מצודת ציון שבות. מלשון שבי : (מצודת ציון)

[ב] וקבצתי את כל הגוים והורדתיים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו :

רס"י אל עמק יהושפט. ארד עמם בעומק הדין, יהושפט מספטי יה : (רס"י)

מצודת דוד וקבצתי. אז אקבץ את כל האומות ואוריד אותם אל עמק יהושפט כן שם המקום שיפלו שם האומות הצובאים על ירושלים : **ונשפטי עמם.** אתוכח עמהם על מה שעשו לעמי בימים הקדמונים ר"ל שם אביא עליהם הפורעניות וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע שפשעו : **אשר פזרו.** שהגלום שמה : **חלקו.** חלקו ביניהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונשפטי. ענין ויכוח : (מצודת ציון)

[ג] ואל עמי ידו גורל ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו בין וישתו :

רס"י ידו גורל. כמו וידו חבן בי (איכה ג) : (רס"י)

מצודת דוד ידו גורל. מי מהם למי : **בזונה.** בשכר זונה באתננה : **בין.** במחיר היין : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואל עמי. כמו ועל עמי : **ידו.** ישליכו כמו ידו אליה (שם ג) : (מצודת ציון)

[ד] וגם מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת הגמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם עלי קל מהרה אשיב גמלכם בראשכם :

רס"י הגמול אתם משלמים. זהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך כור עקרים עיר (מלכים א ט) : קל מהרה. לשון זריזות : (רס"י)

מצודת דוד וגם מה אתם לי. ר"ל מה לכם עלי אתם צור וגוי : הגמול. וכי אתם משלמים לי גמול על מה שהרעותי לכם כאומר הלא לא הרעותי לכם : ואם גומלים. ר"ל ואם לא באה לתשלום גמול רק היא התחלת הרעה דעו שקל מהרה אשלם גמול על ראשיכם כי תפלו עם הנופלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון גלילות. מחוזות : ואם גומלים. גם תחילת המעשה יקרא בלשון גמול וכן שגמלת לנו (תהלים קלז) : קל. ענין מהירות כי דבר קל מהר בלכתו : (מצודת ציון)

גה אֲשֶׁר פָּסַפִּי וַיִּזְהַבֵּי לְקַחְתֶּם וּמַחְמַדֵּי הַטְּבִים הִבְאֵתֶם לְהִיכְלִיכֶם :

מצודת דוד אשר כספי. עתה יפרש הרעה שעשו לישראל ואמר הנה הכסף והזהב שהשפעתני אני לישראל שללתם מהם ביום בוא האויב עליהם : ומחמדי. דברים חמודים וטובים שנתתי לישראל אתם מחרבי ירושלים בזיתם מהם והבאתם להיכליכם : (מצודת דוד)

ו וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשָׁלַם מְכַרְתֶּם לְבְנֵי הַיְּוֹנִים לְמַעַן הִרְחִיקֶם מֵעַל גְּבוּלֶם :

מצודת דוד מכרתם. כי הם היו שכיני ישראל וגנבו קטניהם ומכרום למען ירחקו מגבולם לבל יגולה הדבר : (מצודת דוד)

ז הִנְנִי מְעִירָם מִן הַמְּקוֹם אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם אֹתָם שָׁמָּה וַהֲשִׁבְתִּי גְּמֻלְכֶם בְּרֵאשִׁיכֶם :

מצודת דוד הנני מעירם. אעיר לבם לחזור מן המקום שנמכרו לבוא אל ארצם ר"ל בניהם ישובו הנה ועל ידם אשיב גמוליכם על ראשיכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעירם. מלי' התעוררות : (מצודת ציון)

ח וּמְכַרְתִּי אֶת בְּנֵיכֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה וּמְכָרוּם לְשָׂבָאִים אֶל גּוֹי רְחוֹק כִּי יִהְיֶה דִבְרִי : (פ)

כס"י לשבאים וגו'. לבני שבא : כי ה' דבר. והיכן דבר עבד עבדים יהיה לרחיו (בראשית ט) כן מפורש במכילתין : (כס"י)

מצודת דוד ומכרתי. אמסור את בניכם ביד בני יהודה אלו שחזרו לארצם והם ימכרום לאנשי שבא היושבים ממרחק למען לא ישיבו לארצם לרב המרחק : **כי ה' דבר.** כאומר ומי ישוב אמריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומכרתי. ענין מסירה כמו כי צורם מכרם (דברים לב) : (מצודת ציון)

[ט] קראו זאת בגוים קדשו מלחמה העירו הגבורים וגשו יעלו כל אנשי המלחמה :

רס"י קדשו מלחמה. אם תוכלון אתם להלחם כנגדי : (רס"י)

מצודת דוד קראו. את זאת האמור למטה הכריזו בין העכו"ם : **קדשו מלחמה.** היא מלחמת גוג על ירושלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון קדשו. הזמינו : **העירו.** מלי התעוררות : (מצודת ציון)

[י] פתו אתיכם לחרבות ומזמרותיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני :

רס"י אתיכם. קלטר"ץ בלע"ז : **מזמרותיכם.** שרפס"א בלע"ז : (רס"י)

מצודת דוד כתו. שברו אתיכם לעשות מהם חרבות ומזמרותיכם לעשות רמחים : **החלש.** אף החלש יתחזק לבא במלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון כותו. מלי כתישה וטחינה : **אתיכם.** שם כלי עשוי לחפור בו כמו ואת אתו (ש"א יג) : **לחרבות.** מלי חרב : **ומזמרותיכם.** שם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן וחניתותיהם למזמרות (ישעיה ב) : **לרמחים.** הוא מכלי מלחמה : **החלש.** תש הכח : (מצודת ציון)

[יא] עושו וּבאו כָּל הַגּוֹיִם מִסָּבִיב וְנִקְבְּצוּ שָׁמָּה הַנְּחֹת יְהוָה גְּבוּרֵיךָ :

רס"י עושו. כמו חוסו כד חזרו מנחם ויונתן תרגם יתכנסון ואומר אני שהוא לשון עשת ברזל המכונס יחד מש"א בלע"ז ואין תי"ו בו יסוד : שמה הנחת ה' גבוריך. שם בקבולת עמק יהושפט ישבור גבורתכם כן תרגם יונתן ואיני יודע אם ל' ארמי הורדה או לשון חתת והנו"ן בו נופל כמו (דניאל ב) הנעל לדניאל קדם מלכא שאין בו אות שורק אלא על : (רס"י)

מצודת דוד **שמה**. במקום המלחמה יוריד ה' את גבוריך בעמקי השאול :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **עושו**. התקבצו וכן תי' ויתכנשון ויתכן שהוא בדרך שאלה מן ועיש על בניה תנחם (איוב לח) שהם קבוצת כוכבים : **הנחת**. ענין ירידה כמו מי יחת עלינו (ירמיה כא) : (מצודת ציון)

יב יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט פי שם אשב לשפט את כל הגוים מסביב :

מצודת דוד **יעורו**. כל העכו"ם יתעוררו ויעלו אל עמק יהושפט הוא מקום המלחמה : **כי שם אשב**. כאומר הנה שם מקום המלחמה יורה על רעתם כי שם אשפט את כל העכו"ם מסביב על מה שהרעו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יעורו**. מלי התעוררות : (מצודת ציון)

יג שלחו מגל פי בשל קציר באו רדו פי מלאה גת השיקו היקבים פי רבה רעתם :

רס"י שלחו מגל וגו'. שלחו חרבות אותם ההולכים בשליחותי להחזל את אויבי ה' : **כי בשל קציר**. כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוראים אותו במגלות כשגמר זיטולו : **באו רדו כי מלאה גת**. מן הענבים באו ודרכו אותם כלומר נתמלא סאת עוונם רדו ל' כזיפה ורדוי כמו ורדו בדגת הים (בראשית א) : **השיקו היקבים**. קול קילוח היקבים היורד תוך הזר שפני הגיתות נשמע : (רס"י)

מצודת דוד **שלחו מגל**. המשיל העכו"ם לתבואה שנגמר בשולה ובא זמן הקציר ואמר שלחו בה המגל כי כבר נתבשלה התבואה ועומדת לקצירה ור"ל הרגו אותה כי בא העת : **באו רדו**. חזר והמשילם לגת שמלאה ענבים שיורדים בו הדורכים ר"ל בא העת לכלותם והוא כפל ענין במ"ש : **השיקו היקבים**. היין היורד אל היקבים השמיעו הרעשת קול והוא גמר מלאכת היין ר"ל בא תכליתם : **כי רבה רעתם**. ונתמלאה הסאה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מגל**. הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן ותופש מגל (שם ג) : **בשל**. ענין גמר הגידול : **גת**. הוא המקום שדורכים בו הענבים : **השיקו**. ענין השמעת קול : (מצודת ציון)

[יד] הַמוֹנִים הַמוֹנִים בְּעַמֶּק הַחֲרוֹץ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה בְּעַמֶּק הַחֲרוֹץ :

רש"י צעמק החרוץ. ששם חרוץ שהמשפט אמת וכן תרגם יונתן מישר
פילוג דינח : (רש"י)

מצודת דוד המונים. כתות כתות מהמון רב יפלו בעמק החרוץ הוא עמק
יהושפט ויקרא עמק החרוץ כי שם יעשו בהם משפט חרוץ ומתוך : יום
ה'. יום המשפט שיהיה בעמק החרוץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון החרוץ. ענין חתוך וגזור וכן אתה חרצת (מ"א כ) : (מצודת ציון)

[טו] שָׁמֶשׁ וַיֵּרָח קָדְרוּ וְכוּכָבִים אֶסְפוּ נְגָהִם :
רש"י חכפו נגהם. הכניסו אורם : (רש"י)

מצודת דוד קדרו. בעבור גדול הצרה ידמה להם כאלו נחשכו המאורות :
(מצודת דוד)

מצודת ציון קדרו. ענין חשך ושחרות : אספו. הכניסו : נגהם. ענין אורה
וזריחה : (מצודת ציון)

[טז] וַיְהִי מִצִּיּוֹן יִשְׁאַג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְרַעְשׂוּ שָׁמַיִם וְאָרֶץ וַיְהִי
מַחְסָה לְעַמּוֹ וּמַעוֹז לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל :

רש"י מציון ישאג. ממה שעשו לציון : ורעשו שמים וארץ. יפרע מסרים
של מעלה (סרי הכסדים) ואח"כ מן (הכסדים) : מחסה. לשון כסוי ובלע"ז
אזריאוי"ל : (רש"י)

מצודת דוד מציון ישאג. כי יחזיר שכינתו לציון ומשם ישאג לאיים
ולהחריד : ומירושלים יתן קולו. כפל הדבר במ"ש : ורעשו שמים וארץ.
ר"ל יחרדו שרי מעלה של העכו"ם אשר בשמים ממעל והעכו"ם אשר
בארץ מתחת : מחסה לעמו. לבל יהיו נלקים עמהם : ומעוז לבני ישראל.
כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחסה. מלי חסיון : ומעוז. ענין חוזק : (מצודת ציון)

[יז] וַיִּדְעֶתְם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן הַר קְדֹשׁ י וְהִיְתָה יְרוּשָׁלַם
קְדֹשׁ וְזָרִים לֹא יַעֲבְרוּ בָּהּ עוֹד : (מצודת דוד) (ס)

מצודת דוד וידעתם. אז תדעו אשר אני הי שוכן בציון כי כבר החזרתני
שכינתי לתוכה : (מצודת דוד)

[יח] וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהָרִים עָסִיס וְהַגְּבְעוֹת תִּלְכְּנָה חֶלֶב וְכָל אַפְיָקִי
יְהוּדָה יֵלְכוּ מֵיִם וּמַעַיִן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשְּׁטִיִּם :

רש"י אפיקי. מקום מולא מים : והשקה את נחל השטים. כמשמעו ומסקי
ית מיסר שטים ומדרסו יכפר על עון פעור (עיין זכריה יד) : (רש"י)

מצודת דוד יטפו ההרים עסיס. ר"ל הרבה ענבים יגדלו בהרים והיין יהיה
נוסף מהם והוא ענין גוזמא : תלכנה חלב. שם יהיה מרעה שמן ותתרבה
חלב הצאן וכאלו הגבעות מוליכות ומזילות את החלב : וכל אפיקי
יהודה. המקומות שביהודה שהיו מדרכם למשוך את המים יחזרו
להמשיך כמאז : ומעיין. הוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל והוא המקור
האמור בנבואת זכריה : והשקה. מי המעיין הזה ישקה את עמק
השטים להיות נמשך כנהר : (מצודת דוד)

מצודת ציון יטפו. מלי הטפה והזלה : עסיס. כן נקרא היין וכן על עסיס
כי נכרת (לעיל א) : אפיקי. כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק
: נחל. עמק : השטים. שם מקום : (מצודת ציון)

[יט] מַצְרַיִם לְשִׁמְמָה תִּהְיֶה וְאַדּוּם לְמַדְבַּר שְׁמֶמָה תִּהְיֶה מַחְמַס בְּנֵי יְהוּדָה
אֲשֶׁר שָׁפְכוּ דָם נִקְיָא בְּאֶרְצָם :

רש"י מצרים וגו'. סמכן זה לזה לפורעניות אתה מולא שאילולי מצרים
לא היתה אדום שנא' (מלכי' א' א) כי ששה חדשים יסב יואב עד הכרית
כל זר באדום וכתוב (שם א) ויזרח הדד הוא ואנשים אדומיים וימלא הדד
חן בעיני פרעה וגומר והדד שמע כי סבב דוד עם אבותיו וגומר ובאחרונה
ויהי לשטן לשלמה אמר הקב"ה אני אכלה זו וזו. מחמס בני יהודה. בסביל
חמס שעשו עכו"ם לבני יהודה אשר שפכו את דמם : (רש"י)

מצודת ציון מחמס. ענין עושק וגזל : (מצודת ציון)

[כ] וַיְהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלַם לְדוֹר וָדוֹר:

מצודת דוד לעולם תשב. תתקיים לעולם ולא תחרב עוד : וירושלים. כפל הדבר במ"ש :

מצודת ציון תשב. ענין עכבה וקיים : (מצודת ציון)

[כא] וְנִקְיִתִי דָמָם לֹא נִקְיִתִי וַיְהִי שָׁכֵן בְּצִיּוֹן: (פפפ)

רס"י ונקיתי דמם לא נקיתי. ואף אם אנקה אותם משאר עבירות שבדים ומרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לא אנקה מהם אימתי תהיה זאת בזמן שהקב"ה שוכן בליון :

מצודת דוד ונקיתי. ר"ל אף שאנקה את העכו"ם מעון החמס במה שישראל ישובו לקחת מהם כספם וזהבם הנה עון שפכת דמם לא אנקה בכופר ממון כ"א בדם שופכו : וה' שוכן בציון. כאומר אל יפחדו ישראל פן כשידעו העכו"ם שנחרץ משפטם להרג יתחזקו לנקום נקם מישראל בחשבם כאשר יאבדו יאבדו כי ה' שוכן בציון ויגן על עמו ולא יהיה לאל ידם :

מצודת ציון ונקיתי. מלי נקי וברור : (מצודת ציון)